

DOI: 10.31648/an.5596

SŁOWNIK PSYCHOLOGICZNO-LINGWISTYCZNY
ZMYŚLY, EMOCJE I PRZYMIOTNIKI
JĘZYKA ROSYJSKIEGO
– NOWE NARZĘDZIE W PRACY TŁUMACZA

PSYCHOLOGICAL-LINGUISTIC DICTIONARY
SENSES, EMOTIONS AND ADJECTIVES IN RUSSIAN
– A NEW TOOL IN TRANSLATOR'S WORK

Joanna Orzechowska

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9458-5991>

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie / University of Warmia and Mazury in Olsztyn

e-mail: joanna.orzechowska@uwm.edu.pl

Keywords: psychological-linguistic dictionary, adjectives, positive emotions, negative emotions, translation

Abstract: This article presents a new type of dictionary – a linguistic-psychological dictionary reflecting structures of language, similar to dictionaries based on associations, but also reconstructing the mental and emotional states of an average user of the Russian language. It was compiled as a result of analyzing 15918 Russian adjectives from the perspective of their relationship with emotions originating in reference to various senses. The dictionary contains information on “the emotional load” of these adjectives, that is how pleasant or how unpleasant emotions a given adjective evokes. The analyzed lexemes were assessed by respondents on the scale of emotions: slightly (un)pleasant – moderately (un)pleasant – very (un)pleasant, which was marked with an appropriate number of pluses or minuses. It cannot be overestimated how useful such a dictionary and the information it contains are. Although it is believed that representatives of different cultures experience universal emotions, their quality and intensity hidden behind particular linguistic units can diverge between different cultural-linguistic communities. Emotions are conditioned socially, culturally, and historically; they play an important role in international communication. Thus when they are incompetently and mistakenly interpreted, this can disturb dialogue between various cultures and even

lead to conflicts. In the article, considering equivalents *cygarowy/сигарный*, differences in the evaluation of these adjectives in Polish and Russian are presented, illustrating the need to look for emotionally adequate translation equivalents when rendering them.

Emocje są ważnym aspektem świadomości i działalności człowieka. Lingwiści-emotiolodzy zakładają, że przyczyną pierwotnych i wtórnych nominacji zawsze były emocje człowieka, a *homo senties* poprzedzał *homo loquens*. Mowa zaistniała nie po to, by opisywać, opowiadać i twierdzić, ale po to, by wyrażać pragnienie i nakazywać, a takie działania językowe nie mogą obyć się bez emocjonalnego kontekstu [Шаховский 2008, 10-17]. Język jest emotywny, a jego emocjonalność może być wyrażana jawnie, eksplicitnie, z odpowiednią siłą i zabarwieniem uczuciowym nadawcy, ale może mieć też charakter implicytny [Шаховский 2018, 29].

Funkcję emotywną pełnią wszystkie języki, i w każdym języku są specjalne znaki ematywne, wchodzące w skład emotywnego kodu danego języka. I chociaż uważa się, że przedstawiciele różnych kultur przeżywają uniwersalne emocje, to ich jakość i intensywność ukryta pod określonymi jednostkami językowymi może być różna dla różnych wspólnot kulturowo-językowych. Emocje są społecznie, kulturowo i historycznie uwarunkowane [Хомская, Батова 1998, 12], co udowodniła m.in. Anna Wierzbicka, wykazując funkcjonowanie różnych emocjonalnych scenariuszy w różnych kulturach. Możliwe są różnorodne typy emocjonalnych reakcji na ten sam bodziec językowy w różnych kulturach. Emocjonalna kompetencja pełni więc ważną rolę w komunikacji międzykulturowej, a nieumiejętne odczytanie i interpretacja emocji mogą zakłócać dialog i prowadzić do konfliktu kultur.

Efektywna komunikacja międzykulturowa zakłada synchroniczną znajomość reguł dwóch emotywnych kodów, każdego kodu oddzielnie, oraz korelacji tych kodów [Шаховский 2008, 327]. Największe problemy w nabywaniu kompetencji ematywnej i realizacji udanej komunikacji międzykulturowej stwarzają jednostki językowe, których część znaczenia ma charakter konotatywny, nierejestrowany w słownikach objaśniających. Ekwiwalenty przekładowe mogą mieć konotacje o różnej wartości.

Po pierwsze, ekwiwalenty mogą być nacechowane przeciwstawnymi emocjami i waloryzacją. Na przykład rosyjskie słowo *козочка* w odniesieniu do dziewczynki ma wydźwięk pozytywny ('urok', 'wdzięk', 'ruchliwość'), niemiecki wyraz *Ziege* – negatywny ('głupota', 'wybrzydzenie, kapryśny charakter'). Przymiotnik *czerwonny (красный)* w języku rosyjskim ma pozytywne konotacje ('ładny', 'wyrazisty', 'cenny'), a w języku angielskim – negatywne ('komunizm', 'radziecki').

Po drugie, ta sama waloryzacja znaku językowego może być oparta na różnych cechach. W europejskich kulturach *szczur* ma zazwyczaj konotację negatywną, ale w języku angielskim kojarzy się z 'nieuczciwością', w języku francuskim – 'obrzydlivością', w języku rosyjskim – 'chciwością'.

Po trzecie, jednostce nacechowanej emocjonalnie może odpowiadać ekwiwalent tłumaczeniowy z zerową konotacją. Najczęściej takie zjawisko odnotowujemy dla nazw oznaczających realia narodowo-kulturowe. *Kreml* wywołuje określone emocje u Rosjanina, których brak u Anglika i Francuza [Ibidem, 328-333].

Emocje nieustannie towarzyszą działaniom człowieka i są odzwierciedlane w tworzonych przez niego tekstach. Dlatego w teorii przekładu emotywny aspekt komunikacji powinien być obowiązkowo uwzględniony. Tłumacze zazwyczaj stosują tę strategię. Badania Schmidta, opublikowane w 1974 roku [Шмидт 1974, 26], potwierdzają, że właśnie konotacyjne komponenty informacji często decydują o wyborze ekwiwalentu. Jednak emotywy oraz problem ich przekładu nie zostały do końca zdiagnozowane i opisane w literaturze, chociaż pod koniec lat 80. XX wieku zrodziła się nowa dyscyplina naukowa – emotiologia, badająca werbalizację, wyrażenie i komunikowanie emocji [Шаховский 2008, 21-22]. Wciąż nierozstrzygnięta pozostaje kwestia wyodrębnienia, oznaczenia i opisanie konotatywnego komponentu znaczenia, z czym wiążą się trudności w działalności translatorskiej. Wybitny rosyjski emotiolog Wiktor Szachowski na podstawie analizy tekstów przekładów pod kątem adekwatnego wyrażenia konotatywnej informacji doszedł do następujących wniosków:

1. W różnych przekładach tego samego tekstu największe różnice odnotowuje się w warstwie konotatywnej. Warianty tych tekstów badacz obrazowo nazywa: „to samo, ale nie to samo”.
2. Z uwagi na różnice w tekstach oryginału i przekładu można mówić o adekwatności, ale nie o ekwiwalencji.
3. Należałoby odejść od tradycyjnego podejścia w odrębnym rozpatrywaniu warstwy treściowej i emocjonalnej i traktować je jako jedność, ponieważ wszystkie emocje są rejestrowane i wytwarzane przez świadomość, a emocjonalność może być częścią racjonalnego myślenia i działania [Ibidem, 340].

Rezultaty badań procesu przekazu informacji konotatywnej w procesie tłumaczenia (np. wyodrębnienie środków wyrazu emocjonalno-subiektywnego wartościowania w każdym języku, ustalenie między nimi związków systemowych oraz zestawienie ich z systemami innych języków; zebranie otrzymanych danych w specjalnych słownikach dla tłumaczy) przyczyniają się nie tylko do rozwoju translatoryki, lecz także leksykografii i metodyki nauczania języków obcych.

Jednostki językowe emocjonalno-subiektywnego wartościowania zebrane w odrębnym dziele leksykograficznym powinny zawierać informację niedostępną w innych słownikach i być niezastąpionym źródłem informacji o emocjonalności słowa w danym języku. W niniejszym artykule przeanalizuję, czy dane słownika *Zmysły, emocje i przymiotniki języka rosyjskiego* wnoszą nową, istotną informację, której tłumacz nie odnajdzie w słowniku objaśniającym.

W 2010 roku został wydany przez Instytut Psychologii Rosyjskiej Akademii Nauk słownik *Органы чувств, эмоции и прилагательные русского языка* (*Zmysły, emocje i przymiotniki języka rosyjskiego*, dalej – ZEPJR). Słownik lingwistyczno-psychologiczny, jak nazywają go autorzy, to pionierski typ pracy

leksykograficznej, rejestrującej rezultaty badań psycholingwistycznych, w wyniku których powstał opis wszystkich przymiotników języka rosyjskiego (15 918), zarejestrowanych w 4-tomowym słowniku języka rosyjskiego pod red. A.P. Jewgieniewej [CPЯ 1999]. Słownik nie jest zatem efektem introspekcji i subiektywnego językowego doświadczenia autorów, ale ankietowania i opracowania odpowiedzi udzielonych przez respondentów. Danych, uzyskanych w wyniku takiego eksperymentu psycholingwistycznego nie można pozyskać za pomocą kwantytatywnych metod analizy tekstów ani poprzez badanie zawartości słowników. Z powstałych tą metodą prac leksykograficznych dotychczas znane są przede wszystkim słowniki asocjacyjne, np. języka rosyjskiego [PAC 2002] i polskiego [Gawarkiewicz i in. 2008].

Przystępując do prac nad słownikiem, autorzy – psychofizjologowie Marina Kołbieniewa i Jurij Aleksandrow – bazowali na aksjomacie emotiologów, że świadomość i emocje tworzą jedność, w związku z tym: 1) emocje, podobnie jak świadomość regulują zachowania człowieka; 2) i emocje, i świadomość mają ogromne znaczenie w komunikacji; 3) zarówno emocje, jak i świadomość związane są z procesami konfrontacji oczekiwanych oraz rzeczywistych rezultatów czynności w trakcie jej realizacji i po jej zakończeniu.

W słowniku zarejestrowano przymiotniki opisujące odczucia, odbierane za pomocą różnych zmysłów. Autorzy wybrali tę część mowy, ponieważ przymiotniki są w języku znaczącymi emotywnymi, czyli jednostkami nacechowanymi emocjonalnie. Wiele przymiotników nie może być wyjaśnionych za pomocą innych terminów bez odwołania się do doświadczenia człowieka w kontekście odczuwanych doznań (np. *słony, czerwony*). To wskazuje na ścisłe powiązanie przymiotników z relacją człowiek – środowisko. Taki związek psychofizjologowie uważają za niezwykle istotny i podkreślają, że dziecko przyswaja przymiotniki nie tylko za pomocą kanału lingwistycznego, lecz także przede wszystkim ekstralingwistycznego, a do ich poznania konieczne jest obcowanie z obiektami o konkretnej charakterystyce [ZEPJR 2010, 15]. Wybór przymiotników jako jednostek słownika lingwistyczno-psychologicznego argumentuje się też faktem częstego ich wykorzystywania w dotychczasowych badaniach emocji. Z ich pomocą analizowane były nastrój [Tiller, Campbell 1986; Nemanick, Munz 1994], odczucia w sytuacjach stresowych [Scott i in. 2001], lateralizacja półkul mózgowych podczas przetwarzania emocjonalnej informacji [Atchley i in. 2003], a także charakterystyka osobowości w powiązaniu z emocjami [Pascalis i in. 2004; Peabody 1987]. Udowodniono, że prezentacja przymiotników o różnej emocjonalnej waloryzacji wywołuje u badanego zmiany w aktywności kory mózgowej [Bernat i in. 2001]. Przymiotniki stanowią istotną część leksykonu afektywnego [Clore, Ortony 1988]. Przeprowadzono badania dokumentujące, że dzieci i młodzież często używają przymiotników w opisach pozytywnych i negatywnych uczuć [Neshat Doost i in. 1999; Mikołajczuk 2009]. Przymiotniki były także materiałem analizy w badaniach mechanizmów języka, prowadzących do leksykalizacji odbieranego świata [Пузин 1994]. Ponadto, podobnie jak

rzeczowniki i czasowniki, należą one do otwartej klasy słów, których badanie jest stale aktualne, w związku z pojawianiem się wciąż nowych jednostek.

W omawianym słowniku jednostki językowe zostały zbadane pod kątem następujących czynników, wskazujących na ich związek z różnymi parametrami myślenia: 1) ocena wyrazu na skali hedonicznej (*pleasantness*) – w jakim stopniu przyjemne lub nieprzyjemne emocje wywołuje słowo; 2) przyporządkowanie odczucia konkretnemu zmysłowi; 3) subiektywny wiek zrozumienia leksemu (*age of acquisition*), czyli w jakim wieku respondent zaczął rozumieć słowo.

W rezultacie przeprowadzonego badania przymiotniki języka rosyjskiego podzielono na emotywnie i nieemotywnie oraz odrębnie opisane.

Pierwszą część słownika stanowi spis przymiotników, niezwiązanych z odczuciami (8302 leksemy). W tej grupie znalazły się wyrazy, które zostały ocenione – przez 31 lub więcej osób z 44 ankietowanych – jako niemające związku z odczuciami lub jako nieznanne respondentom. Obok każdej jednostki zapisano dane liczbowe: ilu respondentów oceniło przymiotnik jako niemający związku z odczuciami, ilu taki związek odnotowało oraz ilu stwierdziło, że nie zna przymiotnika.

Druga część słownika zawiera spis przymiotników (7616 leksemów), związanych z odczuciami (wskazania niezwiązany z odczuciami lub nieznanne przez mniej niż 31 osób). Podobnie jak w części pierwszej przymiotniki opisano liczbowo w trzech kolumnach: nie ma związku z odczuciami, ma związek z odczuciami, przymiotnik nieznanne. W czwartej kolumnie oceniony został związek z odczuciami: silny (mniej niż 17 wskazań niezwiązany z odczuciami lub nieznanne), średni (17-27 wskazań niezwiązany z odczuciami lub nieznanne), słaby (28-30 wskazań niezwiązany z odczuciami lub nieznanne). Ustalono także związek przymiotników z odczuwaniem ich przez zmysły: wzrok, słuch, dotyk, smak, węch. Kryterium zaliczenia przymiotnika do konkretnego zmysłu były wskaźniki (9/0, 10/0, 11/0, 12/0, 13/0, 10/1, 11/1, 12/1) wysokiego stosunku liczby osób, które zaliczyły przymiotnik do danego typu odczuć (liczba przed ukośnikiem) do liczby osób, które nie zaliczyły przymiotnika do danego typu odczuć (liczba po ukośniku). W słowniku wskaźnik pokazujący silny związek z danym typem odczucia został podkreślony linią ciągłą, a umiarkowany – linią przerywaną (przy wskaźnikach 8/1, 9/1, 9/2, 10/2, 10/3). Inne przymiotniki zakwalifikowano jako neutralne (niezwiązane z żadnym typem odczucia).

W trzeciej części słownika zawarto informacje o emocjonalności (odczuciu przyjemnie/nieprzyjemnie) 475 wyekscerpowanych z części drugiej przymiotników związanych z różnymi odczuciami. Obok każdego przymiotnika umieszczono informację o zmyśle kojarzącym się z danym leksemem. Oddzielnie przedstawiono wyniki ankietowania ludzi młodych (97) i starszych (33). W kolumnach charakteryzujących przymiotniki przedstawiono subiektywną ocenę ankietowanych: czy słowo wywołuje emocje, jakie emocje wywołuje (pozytywne lub negatywne), w jakim stopniu (silne, średnie, słabe). W ostatniej

kolumnie, podsumowującej, wskazuje się na emocjonalne zabarwienie przymiotnika w skali od plus trzech, poprzez zero, do minus trzech.

Z kolei w czwartej części słownika przedstawione są dane subiektywnej oceny wieku rozumienia przymiotników z części trzeciej.

W praktyce tłumaczeniowej informacja o kwalifikacji danego przymiotnika do odpowiedniej grupy emotywności jest wiedzą o jego wartości komunikacyjnej [Jäger 1986, 10-11], pozwalającą na dobranie w przekładzie jednostki o podobnej eksplicytniej i implicytnej informacji. Słownik ZEPJR stanowi cenne źródło takiej informacji.

Dzięki słownikowi staje się możliwe wyodrębnienie emotywnych przymiotników języka rosyjskiego z negatywną konotacją i zestawienie z ich słownikowymi ekwiwalentami języka polskiego. Dzięki temu zabiegowi możliwa będzie konfrontacja ich stopnia negatywnej waloryzacji.

W lingwistyczno-psychologicznym słowniku respondenci – młodzi ludzie – ocenili jako bardzo nieprzyjemne (– –) następujące przymiotniki: *вонючий, гнилой, отвратительный, перегарный, потный, протухлый, разлагающий, тошнотный, туалетный, тухлый, фекальный*.

Starsza grupa respondentów bardzo negatywnie (– –) oceniła następujące przymiotniki: *алкогольный, аммиачный, бранный, взбешенный, визгливый, вонючий, газовый, гнилой, душераздирающий, жуткий, истерический, курительный, курящий, матерный, неприятный, несъедобный, никотинный, одуряющий, отвратительный, перегарный, плесневой, потный, протухлый, разлагающий, ругательный, салный, сигарный, склизкий, табачный, тошнотный, трухлявый, туалетный, тухлый, фекальный*.

Młodzi ludzie do wywołujących bardzo nieprzyjemne odczucia zaliczyli 11 przymiotników, starsi – aż 34. Wszystkie przymiotniki ocenione trzema minusami przez młodych ludzi znalazły się w spisie „bardzo nieprzyjemnych” przymiotników wskazanych przez starszych ankietowanych. Może to świadczyć o podobnej waloryzacji przymiotników przez starsze i młodsze pokolenie, wynikającej z jedności językowo-kulturowej, z zauważalną tendencją do rozszerzania się strefy negatywnych odczuć wywoływanych przez przymiotniki wraz z wiekiem i zdobywanym doświadczeniem.

Największa liczba (20) „nieprzyjemnych” przymiotników jest odczuwana przez zmysł węchu. Dużą grupę tworzą wyrazy nazywające zapachy, związane z nikotyną i paleniem papierosów (*курительный, курящий, никотинный, сигарный, табачный*), alkoholem (*алкогольный, перегарный*) i innymi używkami (*одуряющий*). W tej grupie znalazły się też przymiotniki nazywające zapachy będące rezultatem funkcjonowania organizmu człowieka (*потный, фекальный, туалетный, тошнотный, аммиачный*). Ponadto jako bardzo nieprzyjemne oceniono zapachy związane ze starością przedmiotów i psuciem się produktów spożywczych (*плесневой, протухлый, разлагающий, гнилой, тухлый*). Na czele tej grupy tematycznej stoi hiperonim *вонючий*.

Drugą grupę stanowią przymiotniki wywołujące przykre doznania słuchowe (9). Są one związane z obraźliwymi, wulgarnymi wypowiedziami (*бранимый, ругательный, матерный*), nadzwyczajnymi sytuacjami, w których zaistniały (*взбешенный, истерический*) lub nieprzyjemną jakością dźwięków (*душераздирающий, визгливый*). Ogólny charakter nieprzyjemnych dla ucha dźwięków mają hiperonimy *жуткий, неприятный*.

Zmysły smaku, wzroku i dotyku są reprezentowane przez emotywnie przymiotniki w słowniku znacznie skromniej – po 4 leksemy, przy czym grupy lekсыkalno-semantyczne, podobnie jak dla zapachów i dźwięków, tworzą jednostki nazywające rezultaty funkcjonowania ludzkiego organizmu, nadzwyczajnych zachowań człowieka i starzenia się produktów żywnościowych:

wzrok – *отвратительный, взбешенный, курящий, сальный*

dotyk – *трухлявый, скользкий, сальный, потный*

smak – *алкогольный, несъедобный, отвратительный, тухлый*

Nie został do tej pory opracowany słownik emotywnych przymiotników języka polskiego, nie ma więc możliwości bezpośredniego porównania stopnia nieprzyjemnego odczucia, które wywołują polskie odpowiedniki przytoczonych rosyjskich leksemów, jednak na podstawie introspekcji można mówić o zdecydowanej negatywnej, podobnej lub takiej samej waloryzacji jednostek w obu językach w następujących przypadkach:

аммиачный – *amoniakowy*

бранимый – *obelżywy*,

взбешенный – *oszałały*

визгливый – *pisikliwy*

вонючий – *śmierdzący*

гнилой – *zgniły*

душераздирающий – *udręczoney*

жуткий – *straszny*

истерический – *histeryczny*

матерный – *obsceniczny*

неприятный – *nieprzyjemny*

несъедобный – *niejadalny, niezjadliwy*

отвратительный – *ohydny*

перегарный – *przepity*

плесневой – *spleśniały*

потный – *sposony*

протухлый – *zepsuty*

разлагающий – *szkodliwy*

ругательный – *obelżywy*

сальный – *przetłuszczony*

сколикий – *oślizgły*

тошнотный – *wymiotny*

трухлявый – *zbutwiały*

тухлый – stęchły

фекальный – kałowy

Wątpliwości co do podobnego stopnia nieprzyjemnej zmysłowej konotacji mogą budzić polskie odpowiedniki rosyjskich przymiotników:

алкогольный – alkoholowy

сигарный – cygarowy

табачный – tabakowy

туалетный – toaletowy

газовый – gazowy

курительный – papierosowy

курящий – palący

никотинный – nikotynowy

одуряющий – odurzający

Na podstawie słownika ZEPJR możemy stwierdzić, że użytkownikom języka rosyjskiego przymiotnik *сигарный* kojarzy się z bardzo nieprzyjemnym doznaniem węchowym. Niestety, brak leksemów *сигарный* oraz *cygarowy* w odpowiednich słownikach asocjacyjnych uniemożliwia prześledzenie łańcucha skojarzeń wywołanych tych słowem i porównanie stopnia negatywnej waloryzacji. Jednak dzięki introspekcji można podejrzewać, iż polski przymiotnik *cygarowy* nie ma tak głębokiego negatywnego nacechowania emocjonalnego jak jego rosyjski odpowiednik.

W Narodowym Korpusie Języka Polskiego (dalej – NKJP) przymiotnik *cygarowy* najczęściej spotykany jest w kolokacjach *дым cygarowy* oraz *клуб cygarowy* (ponadto odnotowano *kształt cygarowy*, który jako niemający odniesienia do zmysłu węchu nie będzie przez nas rozpatrywany). W NKJP ponadto pojawiają się pojedyncze kolokacje: *cygarowa prosperity*, *cygarowa etykieta*, *cygarowy nałóg*. Przymiotnik *cygarowy* (*дым* lub *клуб*) jest użyty w kontekstach, w których sąsiaduje z jednostkami językowymi takimi jak: dżentelmeni, dygnitarze, przedstawiciele władzy, artyści, posiadacze ziemscy. *Cygarowy дым* możemy poczuć w eleganckich *клубах cygarowych* nie zawsze otwartych dla zwykłych śmiertelników, często miesza się on z zapachem wykwintnych potraw i perfumami kobiet. Zapewne należałoby przeprowadzić szczegółowe ankiety wśród Polaków, aby upewnić się co do oceny przymiotnika *cygarowy*, wydaje się jednak, że raczej nie jest on kojarzony z nieprzyjemnym zapachem, ale raczej z elegancją i elitarnością.

W Narodowym Korpusie Języka Rosyjskiego (Национальный корпус русского языка, dalej – NKJR) również najczęstszymi kolokacjami są *сигарный дым*, *сигарный клуб*, ale ponadto odnotowujemy połączenia: *сигарный чемпионат*, *сигарный журнал*, *сигарный ящик*, *сигарный магазин*, *сигарный окурок*, *сигарный лист*, *сигарный сок*, *сигарный шкафчик*, *сигарный пепел*, *сигарный мундштук*, *сигарный столик*, *сигарный футляр*.

W tekstach rosyjskich przymiotnik *сигарный* możemy odnaleźć w kontekstach mówiących bezpośrednio o jego przykrym zapachu (*вонь от его*

сигар; *Через несколько минут все купе было полно вонючим удушливым сигарным дымом; Воздух гостиной отдавал застоявшимся сигарным дымом*), który wywołuje przykre doznania (*Едкий сигарный дым; поперхнулся жирным сигарным дымом; глаз прищурен от сигарного дыма; Вязкий сигарный дым; Отпугивает детишек*) i który może poważnie zaszkodzić (*Мой отец рассказывал, что однажды, будучи еще совсем маленьким, я упал в обморок от его сигарного дыма*). Nieprzyjemny zapach i zjadliwość dymu przeciwstawia się świeżemu powietrzu (*Сигарный дым вместо свежего воздуха; Воздух был мутно-сиреневый от сигарного дыма; Он распахнул окно*). Nie dziwi więc zestawienie z pesymizmem i negatywna ocena: *Будущее из пессимизма и сигарного дыма – скверная вещь!*

I chociaż odnajdujemy konteksty, w których dym z cygara opisany jest jako wykwinny (*изысканно-сигарным дымом*) i jako przejaw przynależności do wyższych klas (*Судя по его размашистому почерку с завитушками, каплю и тонкому сигарному запаху, он был не чужд европейской цивилизации*), to znacznie licznie ustępują one kontekstom z negatywną waloryzacją.

Najprawdopodobniej w parze *сигарный – сигаровы* przymiotniki posiadają różną konotację emocjonalną i w bezpośrednim przekładzie zyskamy niepotrzebną negatywną konotację lub tracimy ważne znaczenie nieprzyjemnego odczucia. Mając informację o emotywności jednostki, tłumacz może zapobiec temu zjawisku.

Na podstawie przeprowadzonego badania emotywności pary *сигарный – сигаровы* została wykazana unikatowość słownika ZEPJR. Wysokie wartościowanie emocjonalne zebranych w nim jednostek nie zawsze jest cechą przekładowych ekwiwalentów, a brak opisów emotywności w haśle słowników objaśniających może skutkować dokonywaniem niewłaściwych wyborów przekładowych. Słownik ZEPJR pozwala na poszerzenie emocjonalnej kompetencji tłumacza oraz kształtowanie, obok językowej, tzw. emocjonalnej osobowości. Informacje o stopniu emotywności danej jednostki językowej pozwolą tłumaczowi na dobranie ekwiwalentu o podobnym nacechowaniu emocjonalnym, a tym samym uzyskanie podobnej emotywności przekładu.

Bibliografia

- Atchley Ruth Ann, Ilardi Stephen S., Enloe Aubrey. 2003. *Hemispheric asymmetry in the processing of emotional content in word meanings: The effect of current and past depression*. „Brain and Language” no 84: 105-119.
- Bernat Edward, Bunce Scott, Shevrin Howard. 2001. *Event-related brain potentials differentiate positive and negative mood adjectives during both supraliminal and subliminal visual processing*. „International Journal of Psychophysiology” no 42: 11-34.
- Clore Gerald L., Ortony Andrew. 1988. *The semantics of the affective lexicon*. W: *Cognitive Perspectives on Emotion and Motivation*. Eds V. Hamilton et al. Series „Nato Science Series D” Vol. 44: 367-397.

- Gawarkiewicz Roman, Pietrzyk Izabela, Rodziewicz Barbara. 2008. *Polski słownik asocjacyjny z suplementem*. Szczecin.
- Homskaá Evgeniá D., Batova Natal'á Á. 1998. *Mozg i èmocii. Nejropsihologičeskoe issledovanie*. Moskva: Rossijskoe pedagogičeskoe agentstvo [Хомская Евгения Д., Батова Наталья Я. 1998. *Мозг и эмоции. Нейропсихологическое исследование*. Москва: Российское педагогическое агентство].
- Jäger Gert. 1986. *Die sprachlichen Bedeutungen – das zentrale Problem bei der Translation unf ihrer wissenschaftlichen Beschreibung*. W: *Bedeutung und translation*. Hrsg Jäger G., Neubert A. Leipzig: Enzyklopädie: 5-66.
- Mikołajczuk Agnieszka. 2009. *Obraz radości we współczesnej polszczyźnie*. Warszawa: Semper.
- Nemanick Richard C., Munz Dominic C. 1994. *Measuring the poles of negative and positive mood using the positive affect negative affect schedule and activation deactivation adjective check list*. „Psychological Reports” no 74: 195-199.
- Neshat Doost Hamid Taher, Moradi Ali-Reza, Taghavi Mohammad Reza, Yule William, Dalglish Tim. 1999. *The development of a corpus of emotional words produced by children and adolescents*. „Personality and Individual Differences” no 27: 433-451.
- Pascalis Vilfredo De, Stripolli Enrica, Riccardi Patrizia, Vergari Fabiola. 2004. *Personality, event-related potential (ERP) and heart rate (HR) in emotional word processing*. „Personality and Individual Differences” no 36: 873-891.
- Peabody Dean. 1987. *Selecting Representative Trait Adjectives*. „Journal of Personality and Social Psychology” Vol. 52, no 1: 59-71.
- RAS [РАС] – Karaulov Ūrij N., Čerkasova Galina A., Ufimceva Natal'á V., Sorokin Ūrij A., Tarasov Evgenij F. 2002. *Russkij asociativnyj slovar'*. Т. I. Moskva: AST Astrel' [Караулов Юрий Н., Черкасова Галина А., Уфимцева Наталья В., Сорокин Юрий А., Тарасов Евгений Ф. 2002. *Русский ассоциативный словарь*. Т. I. Москва: АСТ Астрель].
- Ruzin Igor' G. 1994. *Kognitivnye strategii imenovaníá: modusy percepcii (zrenie, sluh, osázanie, obonánie, vkus) i ih vyraženie v ázyke*. „Voprosy ázykoznaníá” № 6: 79-99 [Ружин Игорь Г. 1994. *Когнитивные стратегии именованя: модусы перцепции (зрение, слух, осязание, обоняние, вкус) и их выражение в языке*. „Вопросы языкознания” № 6: 79-99].
- Šahovskij Viktor I. 2008. *Lingvističeskaá teoriá èmocij*. Moskva: Gnozis [Шаховский Виктор И. 2008. *Лингвистическая теория эмоций*. Москва: Гнозис].
- Scott Berit, Brandberg Mats, OÖhman Arne. 2001. *Measuring the negative mood component of stress experiences: Description and psychometric properties of a short adjective check-list of stress responses*. „Scandinavian Journal of Psychology” no 42: 1-7.
- Šmidt H. 1974. *Problemy sopostavitel'nogo opisaniá ograničeniá pri stilističeskom vybore*. W: *Teoretičeskie voprosy anglijskoj filologii (leksikologíá)*. Gor'kij: s.n. [Шмидт Х. 1974. *Проблемы сопоставительного описания ограничения при стилистическом выборе*. W: *Теоретические вопросы английской филологии (лексикология)*. Горький: s.n.].
- SRÁ [СРЯ] – *Slovar' russkogo ázyka: V 4-h t*. 1999. Red. Evgen'eva A.P. Moskva: Russkij ázyk [Словарь русского языка: В 4-х т. 1999. Ред. Евгеньева А.П. Москва: Русский язык].
- Tiller Dale K., Campbell J.F. 1986. *Biased adjective selection criteria as a factor in mood adjective check list?* „Psychological Reports” no 58: 619-626.
- ZEPJR – Kolbeneva Marina G., Aleksandrov Ūrij I. 2010. *Organy čuvstvu, èmocii i prilagatel'nye russkogo ázyka. Lingvo-psihologičeskij slovar'*. Moskva: Ázyki slavánskikh kul'tur [Колбенева Марина Г., Александров Юрий И. 2010. *Органы чувств, эмоции и прилагательные русского языка. Лингво-психологический словарь*. Москва: Языки славянских культур].